

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 20 december 2019

Mål nr

Ö 1272-19

PARTER

Klagande

TRS

Motparter

1. LM

2. AM

3. ÅB

4. AX

SAKEN

Entledigande av boutredningsman

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2019-03-01 i mål ÖÄ 1617-19

Dok.Id 171507

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen ändrar hovrättens beslut och entledigar TRS från uppdraget som boutredningsman i dödsboet efter IM.

Målet återlämnas till tingsrätten för fortsatt handläggning.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

TRS har yrkat att Högsta domstolen ska entlediga honom från uppdraget som boutredningsman i dödsboet efter IM.

AM, ÅB och AX har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

LM har inte yttrat sig i Högsta domstolen.

SKÄL

Bakgrund

1. IM var svensk medborgare och bosatt i Spanien när han avled i april 2011. Delägare i dödsboet är hans efterlevande maka, LM, och hans barn i ett tidigare äktenskap, AM, ÅB och AX.
2. På begäran av de tre barnen förordnades advokaten TRS i november 2011 till boutredningsman i dödsboet. Han förrättade bouppteckning i februari 2013.
3. I juli 2018 begärde TRS att bli entledigad från uppdraget som boutredningsman. Som skäl anförde han i huvudsak följande. Dödsbodelägarna har trots upprepade anmaningar inte betalat arvode, som förfallit till betalning, eller förskott på arvode. Dödsboet saknar tillgångar i Sverige och de tillgångar som finns i Spanien är i praktiken oåtkomliga för en svensk boutredningsman. I Spanien tillämpas spansk rätt på tillgångar som finns där. Han har hänvisat dödsbodelägarna att ta hjälp av notarie och ombud i Spanien, vilket dock inte

lett till något resultat. Han hade kunnat anlita en spansk advokat men dödsbodelägarna är inte beredda att svara för en sådan kostnad. Han är villig att fortsätta uppdraget under förutsättning att dödsbodelägarna betalar det begärda arvodet.

4. AM, ÅB och AX motsatte sig TRSs begäran. De anförde i huvudsak följande. TRS har inte fullföljt sina arbetsuppgifter som boutredningsman, utan endast upprättat boupteckning. Han har begärt arvode av dem, trots att det finns tillgångar i Spanien. De saknar möjlighet att betala honom innan dödsboet är skiftat.

5. LM hade ingen erinran mot TRSs begäran.

6. Tingsrätten avlog TRSs begäran. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.

Frågorna i målet

7. En fråga i målet är om en boutredningsman har rätt att, innan uppdraget har avslutats, tillgodogöra sig upparbetat arvode och få förskott på ersättning för förestående utlägg. En annan fråga är under vilka förutsättningar boutredningsmannen, om han eller hon i ett sådant fall inte tillgodogörs arvode eller får förskott, har rätt att bli entledigad från uppdraget.

Uppdraget som boutredningsman

8. Om en dödsbodelägare begär det ska rätten förordna att egendomen i dödsboet ska avträdas till förvaltning av boutredningsman (19 kap. 1 § första stycket ärvdabalken). Rätten ska då också utse en boutredningsman. Om uppdraget avser dödsboet efter den ena makens död, är boutredningsmannen utan särskilt förordnande även bodelningsförrättare (17 kap. 1 § andra stycket äktenskapsbalken). Om arvskifte ska förrättas och detta inte kommer till stånd genom dödsbodelägarnas egen försorg, är boutredningsmannen också

skiftesman (jfr Gösta Walin och Göran Lind, Ärvdabalken Del II, 6 uppl. 2017, s. 283).

9. Boutredningsmannen har till uppgift att utföra alla åtgärder som är behövliga för boets utredning (19 kap. 11 § första stycket ärvdabalken). Så snart dödsboet beretts för bodelning eller arvskifte och delning kan äga rum utan nackdel för någon vars rätt beror av utredningen, ska boutredningsmannen anmäla detta till dödsbodelägarna och avge redovisning för sin förvaltning (15 § första stycket). Sedan bodelning och arvskifte förrättats av dödsbodelägarna ska boutredningsmannen lämna ut egendomen. Detsamma gäller när en delning som har verkställts av en bodelningsförrättare eller skiftesman har vunnit laga kraft (15 § andra stycket).

10. Enligt 19 kap. 5 § första stycket ska en boutredningsman som vill frånträda sitt uppdrag innan det har slutförts entledigas, om han eller hon visar skälig orsak.

11. Vad som utgör skälig orsak bör i första hand bedömas enligt syssломannarättsliga principer och avgöras efter en relativt fri prövning med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet (jfr NJA II 1933 s. 236 f.). Oförutsedda omständigheter som inträffar under uppdragets gång som omöjliggör eller väsentligen försvårar uppdragets fullgörande kan utgöra skälig orsak. Om ett entledigande sker, bör i regel en ny boutredningsman förordnas (jfr NJA II 1933 s. 237).

Boutredningsmannens rätt till arvode och ersättning för utlägg

12. Boutredningsmannen har rätt att få skäligt arvode och ersättning för sina utlägg av dödsboet. Om tillgångarna i dödsboet inte täcker fordringen, ska betalning utges av den eller dem som ansökte om boutredningsman. (19 kap. 19 § andra stycket ärvdabalken.)

13. Av förarbetena till ärvdabalken framgår att boutredningsmannen i regel inte bör ta ut arvode förrän uppdraget är slutfört. Om utredningen tar längre tid än ett år kan dock arvode tas ut för del av utfört arbete. Boutredningsmannen har rätt att ta ut ersättning för utlägg så snart han eller hon själv gjort utbetalningen. (Jfr NJA II 1933 s. 282 samt Walin och Lind, a.a., s. 138.) Förarbetsuttalandena bör fortfarande kunna tjäna till ledning men bör inte utesluta att boutredningsmannen undantagsvis får ta ut förskott även för förestående utlägg som är nödvändiga för att uppdraget ska kunna fullföljas.

Utebliven ersättning kan utgöra skäl för entledigande

14. Om en boutredningsman inte har kunnat tillgodogöra sig den ersättning som han eller hon har rätt till ur boet och inte heller har fått ersättning på annat sätt, utgör det i allmänhet skälig orsak att frånträda uppdraget. Detsamma gäller om det framstår som oklart om betalning kommer att ske och det inte rimligen kan krävas att boutredningsmannen ändå vidtar ytterligare åtgärder.

Bedömningen i detta fall

15. TRS har upprättat bouppteckning i dödsboet och har därmed en arvodesfordran på boet. Enligt bouppteckningen består dödsboets tillgångar i allt väsentligt av en fastighet i Spanien. Värdet av övriga tillgångar understiger TRSs arvodesfordran.

16. Uppdraget har pågått under så lång tid att TRS har rätt att tillgodogöra sig arvode för utfört arbete redan innan uppdraget har avslutats (jfr p. 13). Till detta kommer att en fortsatt avveckling av dödsboet måste antas kräva ytterligare åtgärder i Spanien, något som sannolikt förutsätter att ett rättsligt biträde anlitas där. TRS får mot den bakgrunden anses också ha rätt till förskott för de utlägg som detta kan medföra.

17. TRS har visserligen inte redovisat några åtgärder för att tillgodogöra sig betalning ur boets egendom. Mot bakgrund av vad som är känt om boets tillgångar framstår det emellertid som i högsta grad osäkert om sådana åtgärder skulle kunna få någon framgång. Det står också klart att de krav som TRS riktat mot de dödsbodelägare som ansökte om boutredningsman inte har lett till någon betalning. Mot den bakgrunden får han anses ha visat skälig orsak att bli entledigad från sitt uppdrag.

18. Egendomen i dödsboet är avträd till förvaltning av boutredningsman. Det bör vara en uppgift för tingsrätten att ta ställning till frågan om det finns förutsättningar att förordna en ny boutredningsman. Målet ska därför återlämnas till tingsrätten.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Ingemar Persson, Sten Andersson, Eric M. Runesson och Cecilia Renfors (referent, skiljaktig)
Föredragande justitiesekreterare: Emelie Hansell

Datum
2019-11-12

Mål nr Ö 1272-19
Bilaga A

SKILJAKTIG MENING

Referenten, justitierådet Cecilia Renfors är skiljaktig och anser att överklagandet ska avslås.

Enligt min mening ska punkterna 8–18 i avgörandet ha följande lydelse.

Uppdraget som boutredningsman

8. En boutredningsman förordnas av rätten om en dödsbodeläggare begär det (se 19 kap. 1 § första stycket ärvdabalken). Det kan också ske på begäran av en testamentsexekutor och i vissa fall av den som erhållit legat, är borgenär eller svarar för den dödes skulder. Valet av boutredningsman ska göras så att uppdraget kan förväntas bli utfört med den insikt som boets beskaffenhet kräver och särskilt avseende ska fästas vid förslag av dem, vilkas rätt är beroende av utredningen (se 19 kap. 3 § ärvdabalken). Den sistnämnda föreskriften innebär inte att det allmänna önskemålet att utse den som är lämpligast får eftersättas (jfr Gösta Walin och Göran Lind, Ärvdabalken Del II, 6 uppl. 2017, s. 94).

9. Boutredningsmannen har till uppgift att utföra de åtgärder som behövs för boets utredning i syfte att bereda dödsboet för bodelning eller arvskifte (se 19 kap. 11 § första stycket och 15 § första stycket ärvdabalken). Före den 1 april varje år ska boutredningsmannen redovisa medelsförvaltningen under föregående kalenderår (se 19 kap. 14 a § första stycket ärvdabalken).

Dok.Id 172887

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

10. Om uppdraget avser dödsboet efter den ena makens död är boutredningsmannen utan särskilt förordnande även bodelningsförrättare (17 kap. 1 § andra stycket äktenskapsbalken). Om arvskifte ska förrättas och detta inte kommer till stånd genom dödsbodelägarnas egen försorg är boutredningsmannen också skiftesman (jfr 23 kap. 5 § ärvdabalken samt Walin och Lind, a.a. s. 283).

Entledigande av en boutredningsman

11. En boutredningsman kan entledigas av rätten, bl.a. om han eller hon bedöms inte vara lämplig. En boutredningsman som själv vill frånträda sitt uppdrag ska entledigas av rätten om han eller hon visar skälig orsak (se 19 kap. 5 § ärvdabalken). Den som mottagit ett förordnande kan inte utan vidare avsäga sig uppdraget innan det är slutfört (jfr NJA II 1933 s. 236 och 19 kap. 15 § fjärde stycket ärvdabalken).

Boutredningsmannens rätt till ersättning

12. Boutredningsmannen har av dödsboet rätt att få skäligt arvode och ersättning för sina utlägg. Om det saknas tillgångar i boet – ”lämnar boet ej tillgång” – ska sådan ersättning betalas av den som ansökte om boutredningsman. Är flera betalningsskyldiga gäller ett solidariskt betalningsansvar. (Se 19 kap. 19 § andra stycket ärvdabalken.)

13. Det finns inte några särskilda bestämmelser om hur arvode och ersättning för utlägg ska bestämmas eller om när det ska ske. En boutredningsman anses ha rätt att tillgodoräkna sig det belopp han själv finner skäligt och påkallat av omständigheterna. Den som inte vill godta vad en boutredningsman har tillgodoräknat sig får vända sig till domstol för att få saken prövad. (Jfr Walin och Lind, a.a. s. 137.)

14. I förarbetena har angetts att boutredningsmannen i regel inte bör ta ut arvode förrän uppdraget är slutfört, men att utredningen i vissa fall kan ta så

lång tid att boutredningsmannen inte rimligen bör vägras arvode för en del av det utförda arbetet. Vidare har angetts att boutredningsmannen bör ha rätt till belopp, som efter en försiktig beräkning motsvarar vad som belöper på arbetet under den gångna tiden, om utredningen tar längre tid än ett år. Ersättning för utlägg har boutredningsmannen rätt att ta ut så snart han eller hon gjort utbetalningen. (Jfr NJA 1933 II s. 282 samt Walin och Lind, a.a. s. 138.)

Vad bör gälla i fråga om en boutredningsmans rätt till förskott?

15. Som huvudregel gäller alltså att arvode till en boutredningsman och ersättning för utlägg betalas av dödsboet. Saknar boet medel att betala arvodet och kostnadsersättningen blir de som ansökt om att boet skulle avträdas till en boutredningsman betalningsskyldiga.

16. I enlighet med vad som kommer till uttryck i förarbetena har en boutredningsman rätt till förskott på slutligt arvode för utfört arbete i vart fall när uppdraget varat längre än ett år. En rätt till ersättning för utlägg finns redan när kostnaden uppkommit. Något stöd i lag eller förarbeten för en rätt till förskott beträffande ersättning för arbete som kommer att utföras eller framtida utlägg finns inte. De skäl som kan tala för en rätt till förskott i de fallen har inte sådan tyngd att det finns skäl att ändå medge en sådan möjlighet.

17. Mot bakgrund av innehållet i 19 kap. 19 § ärvdabalken får boutredningsmannens rätt till förskott i första hand anses gälla i förhållande till dödsboet. Bestämmelsen bör tolkas så att betalningsskyldighet för en sökande inträder först om det står klart att boet inte kan betala arvodet.

Bedömningen i detta fall

18. Enligt den bouppteckning som upprättades i februari 2013 hade boet en behållning som överstiger en miljon kronor. Den främsta tillgången utgörs av en fastighet i Spanien som den avlidne ägde tillsammans med sin maka.

19. TRS har inte gjort gällande att uppdraget ska anses slutfört.

20. För att TRS ska entledigas på egen begäran krävs att han visar skälig orsak. Det skäl han har anfört är att boutredningen pågått sedan 2011 och att han inte kunnat få någon ersättning för det arbete han lagt ned. Han har framhållit att boet saknar tillgångar i Sverige och att det är i hög grad osäkert om han kan få betalning ur egendomen i Spanien. Vidare har han angett att dödsbodelägarna trots upprepade anmaningar inte betalat det arvode som förfallit till betalning och inte heller det förskott på arvode han begärt.

21. TRS har inte rätt till ersättning för arbete som inte utförts och inte heller för framtida utlägg (se p. 16). Däremot har han rätt att få ersättning för det arbete han har lagt ned hittills. Han ska i första hand ta ut ersättningen ur dödsboet och först om boet inte lämnar tillgång kan den som ansökt om att boet ska avträdas till en boutredningsman bli betalningsskyldig.

22. TRS har anfört att han det är i hög grad osäkert om han kan få betalning ur egendomen i Spanien. Han har emellertid inte närmare redovisat vilka åtgärder han har vidtagit för att få till stånd bodelning och arvskifte. Det står därmed inte klart att dödsboet inte kommer att kunna betala arvode för det arbete uppdraget som boutredningsman krävt.

23. Med hänsyn till det nu sagda och då det finns tillgångar i dödsboet är det inte är visat att någon betalningsskyldighet för de som ansökt om att boet ska avträdas till en boutredningsman inträtt. De skäl TRS anfört för att frånträda sitt uppdrag utgör därmed inte skälig orsak att entlediga honom.